

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет психології, історії та соціології
Кафедра історії, археології та методики викладання**

**ТЕТЧЕРИЗМ ТА ЙОГО ВИВЧЕННЯ У ШКІЛЬНОМУ
КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала:

здобувачка 4 курсу 07-441 групи
Спеціальності 014 Середня освіта
спеціалізація МОН 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Ярошенко Анна Андріївна

Керівниця:

кандидатка історичних наук, доцентка
Батенко Ганна Вячеславівна

Рецензентка:

учителька історії
Демянова Ю.С.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Тетчеризм як основа соціально-економічної політики	
Маргарет Тетчер	7
1.1 Поняття та сутність тетчеризму.....	7
1.2 Економічні та податкові реформи	9
1.3 Приватизація як основа тетчеризму	11
РОЗДІЛ 2. Проблеми політики тетчеризму та шляхи їх подолання М. Тетчер	15
2.1 Боротьба з безробіттям та протистояння з профспілками.....	15
2.2 Політика М. Тетчер у соціальній сфері	18
РОЗДІЛ 3. Тетчеризм у шкільному курсі історії	22
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача ХДУ	32
Додаток Б. Практичне заняття на тему: «Тетчеризм та його наслідки для Великобританії»	33

ВСТУП

Актуальність. Тетчеризм це не просто науково обґрунтована економічна політика, яка вивела з кризи одну з провідних країн Західної Європи. Цей комплекс заходів став успішним завдяки непересічним особистим якостям видатної політикині II половини XX століття – Маргарет Тетчер, яка змогла втілити свою програму не дивлячись на шалений тиск з боку політичних опонентів та суспільну критику. Успіх тетчеризму намагалися повторити у багатьох країнах світу, до її досвіду звертаються і до сьогодні. Але поряд з цим, Маргарет Тетчер була найбільш критикованим політиком свого часу, єдиної думки щодо її діяльності немає навіть через такий значний проміжок часу.

Приватизація та «шокова терапія» широко застосовувалися у світі за прикладом Маргарет Тетчер, але необхідно більш детально проаналізувати прорахунки цієї політики саме у Великобританії задля оптимальної адаптації цих прийомів у національних економіках.

Актуальність дослідження тетчеризму полягає у визначенні оптимального балансу у практиці неолібералізму у прискоренні та якісному перетворенні економічної системи та збереження достатнього рівня доступності соціального забезпечення, освіти та медицини як основоположних факторів здорового функціонування суспільства. Досі невідомо у чому прорахунки Маргарет Тетчер, як можна було знизити рівень соціальної напруженості та підвищити рівень добробуту громадян не лише у довгостроковій перспективі.

Метою дослідження є характеристика політики тетчеризму та особливостей її вивчення у шкільному курсі історії.

Завданнями дослідження є:

1. визначити теоретичну сутність та особливості практичного втілення тетчеризму;

2. проаналізувати проблеми політики тетчеризму та шляхи їх подолання;
3. охарактеризувати особливості вивчення тетчеризму у шкільному курсі історії.

Об'єктом дослідження є економічний розвиток Великобританії у II половині XX століття.

Предметом дослідження є тетчеризм та його вивчення у шкільному курсі історії.

Хронологічні рамки дослідження визначаються періодом головування в уряді Великобританії Маргарет Тетчер, тобто 1979 – 1990 рр. У деяких випадках застосовуються більш ранні факти для з'ясування витоків кризових явищ у британській економіці.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії у її сучасних кордонах.

Історіографія та стан дослідження проблеми. Одними з перших досліджень політики тетчеризму у сучасній українській історичній науці стали публікації А. Трубайчука та О. Черевка, присвячені страйку британських гірників 1984 року [28] та особливостям соціально-економічної політики британських консерваторів на чолі з Маргарет Тетчер [26; 27]. Подальше дослідження соціально-економічної політики консерваторів знайшло своє відображення у працях таких авторів: С. Головка [12], М. Довбиш [14], М. Камінського [17]. Окремі аспекти реформування часів тетчеризму, зокрема у галузі освіти досліджували А. Сбруєва [25] та Н. Яременко [32].

Теоретичні аспекти неоконсерватизму та його практичного втілення – тетчеризму – відобразили у своїх працях В. Нечитайла [22], Н. Плешакової та О. Лялькіна [23], О. Удовенка [29]. Безпосередньо постаті Маргарет Тетчер присвячена публікація Є. Брайлян [10] та дисертація О. Черевко [30].

Враховуючи специфіку предмету дослідження, під час написання роботи були використані підручники з всесвітньої історії для 11 класу закладів загальної середньої освіти [18; 19; 24; 31], які дають уявлення про особливості методичних підходів до викладання тетчеризму у шкільному курсі історії.

Джерельна база дослідження. Головними джерелами з проблематики теорії та практики тетчеризму є праці Маргарет Тетчер, зокрема «Автобіографія» [1], «Роки на Даунінг-стріт» [2] та «Мистецтво управління державою: стратегія для мінливого світу» [3]. Це автобіографічні твори, щось середнє між мемуарами, спогадами та рефлексією, вони дають уявлення про погляд лідерки та авторки тетчеризму на теоретичні аспекти реформування та особливості практичного втілення на теренах Великобританії. Цікавими є оцінки Маргарет Тетчер консерватизму як політичного напрямку, демократичних свобод та значення місцевого самоврядування [4; 5; 6]. Цікавим різновидом джерел є промови Маргарет Тетчер, під час яких вона переконливо доводила свою позицію та виголошувала свої найвідоміші погляди [8; 9]. Цікавим джерелом є традиційні у Британії запитання до прем'єр-міністра [7], так як демонструють думку політичних опонентів М. Тетчер та виявляють проблемні місця політики тетчеризму.

Методи дослідження. В основу дослідження покладено загальнонаукові принципи об'єктивності, науковості та цивілізаційний підхід. Основними методами стали загальнонаукові – аналіз і синтез – які дали змогу зібрати, систематизувати та проаналізувати фактичні дані. Статистичні методи дозволили охарактеризувати економічні процеси у Великобританії, зокрема зростання ВВП, зниження темпів інфляції та зростання безробіття, тощо. Серед спеціально-історичних методів використано порівняльно-історичний (для порівняння тетчеризму та рейганоміки), проблемно-хронологічний (для відображення еволюції

становлення та впровадження тетчеризму), історико-системний (для аналізу системних змін в економіці у процесі реформування), та інші.

Практичне значення. Результати дослідження можна використовувати під час підготовки навчально-методичних матеріалів та під час викладання курсу всевітньої історії у закладах загальної середньої освіти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕТЧЕРИЗМ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР

1.1 Поняття та сутність тетчеризму

На кінець 70-х років ХХ століття Великобританія перебувала у стані загострення кризи в соціально-економічній системі та постійному пошуку шляхів вирішення цих проблем. У такій ситуації Великобританії необхідний був не лише план дій, а й рішучий та безкомпромісний лідер, здатний втілити його у життя не дивлячись на можливі ускладнення. Саме таким лідером стала Маргарет Тетчер. Наприкінці 50-х років вона якраз розпочала свою політичну кар'єру, з першого дня вона вирізнялася твердими поглядами та сильним характером. Наприклад, у 1961 році вона принципово відмовилася підтримувати офіційну позицію консервативної партії відносно покарання різкими у закладах освіти та проголосувала за їх відновлення [30, с. 47]. Цей випадок продемонстрував силу характеру приймати непопулярні рішення та незалежність політичного мислення Маргарет Тетчер.

У другій половині 60-х років Маргарет Тетчер активно критикує уряд лейбористів та їх плани обов'язкового контролю цін та доходів, вона наголошувала, що це дасть зворотній ефект та завдасть непоправного удару економіці Великобританії. Також вона виступала проти підвищення податків та говорила, що це «крок у бік комунізму» [1, с. 368]. Натомість вона пропонувала зберегти низький рівень оподаткування як стимул для працівників.

У 1970 році у консервативному уряді Е. Хіта Маргарет Тетчер отримала посаду міністра освіти на науки Великобританії. Під час роботи у цій галузі вона залишилася вірною своїм поглядам на скорочення бюджетних витрат та прийняла непопулярне рішення про скорочення видатків на державну систему освіти. Зокрема, Маргарет Тетчер прийняла

рішення про скасування безкоштовного забезпечення молоком школярів середньої та старшої ланки та прославилася у масмедіа як «крадійка молока» [33]. Уряд Е. Хіта не впорався з тиском профспілок щодо підвищення заробітної плати та з нафтовою кризою, тому консерватори програли вибори 1974 року. Це дало привід та зручну можливість Маргарет Тетчер поборотися за лідерство у партії, чого вона успішно досягла у 1975 році [10].

Лідерство у партії було лише одним з елементів успіху Маргарет Тетчер, більш важливим завданням було сформувавши ґрунтовний план стимулювання британської економіки, який дасть змогу вивести країну в авангард світових економічних лідерів та вирішить внутрішньо економічні та відповідні соціальні проблеми. З цією метою вона почала відвідувати Інститут економічних відносин, у якому об'єдналися провідні вчені-економісти [22, с. 112]. Ці зустрічі вплинули на політичні погляди Маргарет Тетчер та багато у чому стали основою її майбутньої економічної політики, сутність якої полягала у зменшенні ролі держави в економічному регулюванні, суттєвому зниженні податків, а також у збільшенні свободи підприємництва та споживання.

Маючи достатньо обґрунтовану передвиборчу платформу, Маргарет Тетчер та консервативна партія перемогли на виборах у травні 1979 року з обіцянками боротьби з інфляцією та обмеження впливу профспілок. Цим самим Маргарет Тетчер стала першою жінкою прем'єр-міністром Великобританії та увійшла в історію не лише цим фактом. З перших днів вона розпочала втілювати свою політичну програму економічних перетворень та вирішення соціальних проблем, яка увійшла у світову історію як тетчеризм [23]. Теоретичним підґрунтям тетчеризму стали ідеї монетаризму та неолібералізму.

Варто зазначити, що формування «нової економічної теорії» або «неокласичної економіки» є загальною тенденцією 70 – 80-х років, яка поєднала у собі монетаризм та неолібералізм. В основі стабілізації

економіки, на думку монетаристів, головним чином фінансові фактори – кількість грошей в обороті та взаємозв'язки між грошовою та товарною масою. Основними засобами впливу на економіку монетаристи вважають: «регулювання емісії, валютний курс національної грошової одиниці, кредитний відсоток, податкові ставки, митні тарифи» [20]. Натомість неолібералісти пропагували скорочення «втручання держави в економіку, бо приватне підприємство здатне вивести економіку з кризи та забезпечити її піднесення та добробут населення» [21].

Практичне втілення концепції «нової економічної теорії» передбачає використання заходів так званої «шокової терапії», концепція якої полягає у кардинальному повороті економічного курсу країни, який тягне за собою ряд соціально-економічних потрясінь [17, с. 34]. Основними з них можна вважати безробіття, різке зниження рівня життя населення та скорочення обсягів виробництва товарів широкого вжитку. Говорячи про позитивний досвід застосування політики «шокової терапії» у світовій історії, згадують передусім Німеччину, Нову Зеландію, Польщу. Але найбільш успішним став все таки тетчеризм у Великобританії починаючи з 1979 року [13].

Отже, тетчеризм став практичним втіленням нової економічної теорії, сформованої у 70 – 80-х роках на основі ідей монетаризму та неолібералізму, із обов'язковим застосуванням «шокової терапії», яка стала однією з найуспішніших прикладів її застосування у світовій історії.

1.2 Економічні та податкові реформи

Центральне місце у внутрішній політиці Маргарет Тетчер займали саме економічні реформи, тому зупинимося на них більш детально. У першу чергу вона зосередилася на змінах в оподаткуванні населення – передбачалося зниження прямого прибуткового податку та паралельне збільшення непрямих зборів, зокрема податку на додану вартість. Ці

заходи були спрямовані на зниження темпів зростання інфляції та збільшення кількості грошової маси в економіці.

Загалом за десять років практичного втілення тетчеризму у Великобританії відбулося зростання ВВП більш ніж на 20% [11, с. 73], при чому розмір державних видатків попри усі намагання уряду все ж таки зріс – найбільше консерватори витратили на забезпечення правопорядку, сферу зайнятості та професійну підготовку, на соціальну сферу та охорону здоров'я. Суттєво зменшити витрати держави вдалося у галузі житлово-комунального сектору та у галузі промисловості. Це стало можливим завдяки активній приватизації у цих галузях.

Характерною рисою тетчеризму є застосування непопулярних заходів для скорочення державних видатків та дефіциту бюджету. Сюди можна віднести скорочення фінансування соціальної сфери – передусім освітньої галузі та житлово-комунальної сфери. Очевидно, що такі дії не лише не підтримувалися громадськістю, а й різко засуджувалися у суспільстві. Яскравим прикладом була відмова її альма-матер Оксфордського університету надати Маргарет Тетчер статус почесного доктора, при чому це рішення підтримали усі – і студенти, і керівництво вишу, і широка громадськість [30, с. 68]. Деякі інші її освітні ініціативи також не отримали широкої підтримки у суспільстві, наприклад новостворені коледжі міських технологій були не надто популярними.

Протягом перших двох років Маргарет Тетчер змогла домогтися позитивних зрушень в економіці, інфляція знизилась з 18% до 8,6% [23], але вперше з часів великої депресії рівень безробіття досяг позначки понад 3 мільйонів осіб, а падіння виробництва склало майже 30% [26, с. 129]. Попри ці складнощі економіка Великобританії демонструвала гарні показники, відбувалась стабілізація та зростання, тому уряд консерваторів продовжував свою політику. Подолати проблему безробіття вдалося аж у 1987 році.

Протягом 80-х років реформування економіки та державні видатки забезпечувалися у Великобританії у тому числі за рахунок 90% податку на північноморську нафту [17, с. 35]. Продовжуючи податкові реформи, Маргарет Тетчер запровадила так званий «комунальний податок» [2, с. 106], який передбачав виплату з кожного повнолітнього мешканця кожного дому. Попри те, що це були непопулярні рішення, податок ввели спочатку у Шотландії (1989 р.), а потім в Уельсі та Англії (1990 р.). Ці рішення були непопулярними та призвели до масових демонстрацій у Лондоні навесні 1990 року, врешті наступник Тетчер Дж. Мейджор скасував цей податок.

Загалом позитивна та економічно обґрунтована програма Маргарет Тетчер показала гарні результати у довгостроковій перспективі, але у короткостроковій поставила на порядок денний багато питань, перш за все безробіття та зростання оподаткування, у тому числі нові непрямі податки.

1.3 Приватизація як основа тетчеризму

Можна сказати, що половина успіху політики тетчеризму належала саме процесам приватизації, тому зупинимося на цих процесах детальніше. Для Великобританії у кінці 70-х років цей вихід був вдалим, адже державні підприємства були неефективними, продуктивність праці на них була надзвичайно низькою, вони потребували значних капіталовкладень, але прибутку не приносили.

Маргарет Тетчер мала чітку стратегію приватизації, яка мала на меті не лише підвищення ефективності діяльності підприємств, а й скорочення державних видатків на них [3, с. 149]. Результатом цієї політики стали ліквідація бюджетного дефіциту, розширення прав підприємств, послаблення впливу профспілок та розширення кола індивідуальних акціонерів.

У світовій практиці приватизації існує два шляхи втілення – через продаж та шляхом роздачі акцій підприємства робітникам. Маргарет Тетчер обрала перший варіант, хоча деякі економісти вважають, що маючи акції власного підприємства, робітники працювали б продуктивніше, так як напряду були б зацікавлені у результатах. Натомість Тетчер вважала, що «цінується лише те, що важко дістається» [9]. Але окрім цього переконання у неї були більш практичні цілі – поповнення бюджету Великобританії та перерозподіл вивільнених державних видатків на стимулювання інших потреб економіки. Найбільші прибутки принесла приватизація промислових гігантів, зокрема «Rolls-Royce», проданий у два етапи за €1,6 мільярдів, а приватизація муніципального житла принесла сумарно €18 мільярдів [14, с. 5].

Говорячи про галузеві пріоритети у процесах приватизації, то у першу чергу були продані підприємства у газовидобувній сфері, водо- та електрозабезпечення. Але у результаті вони фактично лишилися монополістами у своїх галузях, тому конкуренція у них була відсутня і тому якість виробництва практично не змінилася. Але у інших випадках ефект від вільної конкуренції все ж таки мав місце і рівень надання послуг та виробництва товарів значно підвищився та стимулював природні процеси зростання в економіці.

Задля збереження державного контролю над стратегічними галузями економіки, Маргарет Тетчер розширила державне регулювання таких галузей шляхом створення спеціалізованих регулюючих органів, зокрема Управління з контролю за газопостачанням, Національне управління з проблем річок, Міністерство комунікацій, тощо [3, с. 189].

Загалом приватизація періоду тетчеризму принесла у бюджет Великобританії близько €30 мільярдів, додатково майже €20 мільярдів було виручено від продажу муніципальних споруд [13]. Маргарет Тетчер спрямувала ці кошти на стимулювання таких стратегічно важливих

галузей промисловості як машинобудування та переробна промисловість. Це стимулювало виробництво та дозволило різко збільшити його обсяги. ВВП стрімко зростав.

Окрім промисловості приватизація проводилася також у сфері послуг. Зокрема реформування системи охорони здоров'я Маргарет Тетчер розпочала з повної або часткової приватизації закладів охорони здоров'я, клінік, лікарських практик, тощо. У цій галузі приватизація проходила набагато складніше через опір суспільства, державні медичні заклади все ж були збережені. Але у такому випадку окремий набір послуг міг виконуватися приватними спеціалізованими компаніями – зокрема клінінгові послуги, охорона приміщень, спеціалізований медичний догляд, та ін. і хоча усі проблеми галузі вирішити так і не вдалося, якість послуг та обслуговування покращилися на фоні вільної конкуренції [27, с. 93]. Через деякий час навіть державні компанії почали брати участь у тендерах та виконувати контракти, це підвищило їх конкурентоспроможність на внутрішньому ринку.

Оцінка приватизації у Великобританії часів прем'єрства Маргарет Тетчер в історичній літературі є неоднозначною, адже попри позитивний вплив на економіку, вона не вирішила усіх нагальних проблем, а деякі з них навіть загострила. Але більшість думок сходяться у тому, що приватизація стала основою успіху тетчеризму та була її ключовим елементом. Досвід Великобританії у галузі приватизації згодом успішно використали ряд країн світу – Франція, Канада, Нова Зеландія, Мексика, Чилі, Панама та ряд країн Східної Європи – загалом більше 100 країн у всіх регіонах світу [33].

Маргарет Тетчер у своїй автобіографії теж говорила про вирішальне значення приватизації у процесі «ліквідації руйнівних наслідків соціалізму та відвоювання території для свободи у Великобританії» [1, с. 456].

Отже, приватизація стала основним інструментом накопичення бюджетних коштів та підвищення рівня конкурентоспроможності британського виробництва за рахунок вільної конкуренції. За рахунок нових надходжень Маргарет Тетчер стимулювала перспективні галузі економіки та змогла швидкими темпами вивести її з кризи, знизити рівень інфляції та забезпечити стабільне зростання ВВП. Але разом з цим відбулося загострення соціальних проблем, про вирішення яких мова піде у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИКИ ТЕТЧЕРИЗМУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ М. ТЕТЧЕР

2.1 Боротьба з безробіттям та протистояння з профспілками

Зворотнім боком успіху Маргарет Тетчер було загострення деструктивних соціальних процесів, кризових явищ в економіці, які так чи інакше впливали на соціальну сферу. Для Великобританії кінця 70-х років особливо гостро стояло питання безробіття та майже безмежної влади профспілок [14, с. 4], з цими викликами Маргарет Тетчер зіткнулася у першу чергу.

Перше, з чого розпочала Тетчер у цій галузі – це боротьба з профспілками. На її думку, їх активна страйкова діяльність та зростання впливовості справили негативний вплив на продуктивність британської економіки та тим самим негативно впливали на функціонування парламентської демократії [6, с. 725].

Особливості історичного розвитку Великобританії та британського профспілкового руху призвели до того, що британські профспілки займали досить сильні позиції як посередник між робітниками та роботодавцями, а також у цілому в британському суспільстві. Тому протистояння з ними не витримували попередники Маргарет Тетчер та профільні міністри. Саме тому ця проблема стала справою честі для прем'єрки, можна сказати, що це був її головний бій, а не Фолкленди чи відносини з Радянським Союзом.

Міністр зайнятості Дж. Прайор підготував ряд законів, які обмежували крайні прояви активності профспілок, зокрема страйкову діяльність, пікети, так звані «солідарні дії», свободу діяльності профспілок на підприємствах [12, с. 6]. Оскільки це була дуже політично чутлива тема, уряд постійно наголошував, що ці дії спрямовані не проти простих робітників як членів профспілок, а проти крайніх проявів

екстремізму профспілкових керівників. Цим законодавством не лише обмежувалася діяльність профспілок, а й запроваджувалася система штрафів за його порушення.

В економічному зрізі діяльність профспілок, спрямована на підвищення оплати праці без достатнього економічного обґрунтування, була причиною поглиблення негативних явищ, ускладнювала боротьбу з інфляцією та перешкоджала технологічному прогресу [30, с. 81]. Постійні страйки також мали негативний вплив на рентабельність виробництва та приносили збитки, які у свою чергу спричиняли непередбачувані державні витрати та негативно відображалися на фінансуванні соціальної сфери та інших державних програм. Зокрема у складному становищі опинилися люди пенсійного віку.

Але, не дивлячись на це, Маргарет Тетчер якомога довше намагалася уникнути прямої конфронтації з профспілками, хоча і готувалася до найгіршого сценарію. У першій половині 80-х років відбулося кілька значних конфліктів профспілок з власниками, які намагалися оснастити виробництво більш високотехнологічним обладнанням та знизити працевитратність. Найбільш відомим прикладом є конфлікт працівників типографій з власником «Таймс» та «Сан» Рупертом Мердоком [13]. Після серії страйків ситуація так і не вирішилася, жодних поступок робітникам так і не було досягнуто.

Але під політичним тиском був прийнятий наступний закон про зайнятість. Мова йде про так званий «Закон Теббіта», який був прийнятий у 1982 році та мав більш радикальне забарвлення. Фактично він забороняв усі політичні страйки та будь які «прояви міжнародної солідарності» [12, с. 10]. Іншими словами страйк мав бути пов'язаний виключно з умовами праці на конкретному виробництві. Також цей закон дав можливість власникам проводити вибіркові звільнення, що дозволило взяти під контроль найбільш активних страйкарів, які не стали до роботи через п'ять днів після отримання попередження. Крім того, цей закон дозволив

чинити на профспілки фінансовий тиск, шляхом застосування штрафних санкцій – залежно від чисельності профспілок від 10 до 250 тисяч фунтів стерлінгів [27, с. 90]. Це був досить дієвий важіль в умовах економічної кризи та загального послаблення фінансового становища профспілок.

Вже у 1983 році консервативний уряд Маргарет Тетчер почав роботу над третім антипрофспілковим законом. На цьому етапі його метою було розірвати традиційні політичні зв'язки профспілок та лейбористів шляхом скорочення фінансових надходжень до партії від добровільних політичних внесків членів профспілок. У 1984 році був прийнятий закон, який зобов'язував організаторів страйку проводити таємне голосування робітників мінімум за чотири тижні перед його проведенням, при чому за його проведення мали висловитися щонайменше 70% працівників членів профспілки [17, с. 36].

Таким чином Маргарет Тетчер намагалася зменшити кількість страйків та послабити партію лейбористів, розірвавши їх зв'язок з профспілками.

Наймасовішим страйком у Великобританії періоду тетчеризму став страйк гірників у 1984 році, у ньому взяли участь 130 тисяч шахтарів із 195 тисяч робітників цієї галузі [28, с. 101]. Хоча він був надзвичайно масовим, у ньому не взяли участь шахтарі Ноттінгемпширу, що ускладнило процес сутичками не лише з поліцією, а й блокуванням роботи шахт цього басейну. Далекоглядність уряду Маргарет Тетчер полягала у тому, що вона заздалегідь підготувалася до цього страйку – мала запаси вугілля на усіх критичних об'єктах країни, займалася перерозподілом палива та підготувала крупні контингенти поліції, достатні для подолання кризи. З різною інтенсивністю страйк продовжувався аж до травня 1985 року і завершився поразкою шахтарської профспілки та багатьма арештами [17, с. 38]. Економічна шкода від його проведення була дуже відчутною для Великобританії, але тут була принциповою перемога уряду, адже поразка такого крупного

страйку та впливової профспілки мала своїм головним наслідком зменшення кількості страйків та послаблення лейбористської партії.

Одним з найскладніших наслідків тетчеризму та «шокової терапії» стала проблема безробіття. Воно існувало і у попередні періоди, але у результаті проведення економічних реформ кількість безробітних зростала дуже швидкими темпами та досягло 12% усієї робочої сили Великобританії. Окрім того, що це був надзвичайно високий показник, серед безробітних 40% не мали можливості працювати один рік або більше, а 20% серед безробітних становила молодь до 25 років [33]. Це були тривожні показники, але Маргарет Тетчер уперто продовжувала втілювати свою програму реформування. Консервативний уряд переконував громадськість, що це прогнозовані наслідки на першому етапі реформування, які необхідно «перечекати» [4, с. 422]. З цього приводу Маргарет Тетчер сказала: «Це подібно до ліків. Спочатку ви страждаєте, як від хвороби, так й від самих ліків, а потім настає одужання» [7].

Отже, боротьба з профспілками та безробіттям були найбільш вагомими проблемами у період проведення економічних реформ у Великобританії. І якщо профспілковий страйковий рух консервативному уряду вдалося приборкати, хоч і значними фінансовими втратами. А от безробіття залишалося болючою проблемою Великобританії практично весь час.

2.2. Політика М. Тетчер у соціальній сфері

Окрім перетворень в економіці, Маргарет Тетчер розуміла необхідність реформування у соціальній сфері. До неї вона підійшла за подібним принципом. Головною метою у соціальній сфері прем'єрка вбачала зниження рівня видатків, проведення приватизації та змінити принципи управління. Крім того, така політика дала можливість привнести елементи ринкових відносин у соціальну сферу та зміцнити

контроль урядових органів у галузі завдяки переформатуванню системи управління та делегування контролюючих функцій.

Одним з центральних рішень для соціальної галузі стала відмова від фінансування великих державних соціальних програм. Ідея полягала у тому, щоб відносини в усіх галузях, у тому числі в соціальній, базувалися на принципах ринкових відносин та за мінімального втручання держави. Маргарет Тетчер вважала за необхідне посилення економічного стимулювання, яке б забезпечило конкуренцію та зниження темпів інфляції [2, с. 266]. Цього було можливо досягти засобами жорсткого контролю за державними видатками, а також шляхом децентралізації управління економічними та соціальними процесами на усіх рівнях – від індивідуального до корпоративного, це посилило б відповідальність, дало змогу проявити ініціативність та підвищити рівень добробуту кожного та, як результат, суспільства загалом.

Щодо практичного втілення політики тетчеризму у галузі соціальної роботи, то варто зазначити, що у період прем'єрства М. Тетчер у цій сфері набули поширення благодійні недержавні організації, що зосередилися на застосуванні інновацій та технологічних досягнень в індивідуально-орієнтованому соціальному забезпеченні [17, с. 37]. Їх поширення було результатом підтримки та заохочення місцевих проєктних ініціатив, як правило тих, що не потребували додаткового фінансування.

У цей час активно вдосконалюється британське законодавство у галузі соціального забезпечення дітей, осіб з інвалідністю та з психічними захворюваннями. Ініціаторами змін у законодавстві стали саме неурядові громадські організації та об'єднання, це мало позитивний вплив на розвиток соціальних програм та соціальної сфери. Найбільш результативно працювали у цей час такі організації як «Група боротьби з дитячою бідністю» (Child Poverty Action Group), «Група фінансової підтримки інвалідів» (Disablement Income Group), «Національна асоціація

психічного здоров'я» (National Association of Mental Health), «Притулок» (Shelter), та інші [13]. Паралельно з цими організаціями існували та діяли відповідні державні структури, але ініціативою вони точно не володіли, тому фактично зберігали наглядові функції.

Відповідальність за забезпечення соціальної сфери уряд Маргарет Тетчер повністю делегував на місцевий рівень, інформаційно підтримка надавалась сімейним формам соціальної допомоги або підтримки, різним формам самозабезпечення та самопомоги [14, с. 8]. Спеціалізовані соціальні служби за місцем проживання кваліфікувалися владою та законом як сектор відповідальності місцевої влади. Це давало можливість економити видатки з державного бюджету, але у той же час призводило до скорочення фінансування, адже місцевий бюджет був як правило неспроможний забезпечити виконання усіх потреб. Саме тому розвиток громадянської ініціативи був таким важливим.

У сфері освіти та охорони здоров'я підхід був подібним. Маючи на меті зменшити державне фінансування цих галузей, уряд М. Тетчер максимально заохочував приватизацію там, де це було можливо, у інших випадках – залучав до виконання робіт приватні компанії на умовах вільної конкуренції. Освітня галузь була добре знайомою для Маргарет Тетчер, адже вона очолювала профільне міністерство в уряді Е. Хіта [1, с. 206]. Вона розуміла важливість якісної освіти для забезпечення технологічного прогресу та відповідного зростання виробництва, а тому вважала принцип рівності неприпустимим, адже він не підвищує якість.

Основою політики консерваторів у галузі освіти стало скасування реформ лейбористського уряду повернення до принципу субсидування обдарованих учнів державних шкіл для надання їм можливості отримати більш якісну освіту у приватних закладах. Також їх заслугою є збільшення ролі батьків у шкільному житті та свобода вибору освітнього закладу. У плані фінансування повноваження з розподілу коштів були делеговані керівникам навчальних закладів, тим самим було зменшено

роль місцевих органів народної освіти. У 1988 році уряд М. Тетчер здійснив спробу організувати систему міських технологічних коледжів, навчання у яких було безкоштовним. Але через соціальні протиріччя та падіння рейтингів уряду, ці освітні заклади не набули достатньої популярності [25, с. 110].

Таким чином, результативність реформування соціальної сфери, освіти та системи охорони здоров'я мала для Великобританії неоднозначні результати, з одного боку уряд досяг своєї мети – скорочення витрат державного бюджету, а з іншого – обидві галузі отримали схожі проблеми – достатньо якісна освіта та медицина для заможних, та занепад державних установ в обох сферах, низький рівень оплати праці у них та відповідно постійний брак кваліфікованих вчителів та лікарів.

РОЗДІЛ 3

ТЕТЧЕРИЗМ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

Відповідно до навчальної програми для закладів загальної середньої освіти, затвердженої Міністерством освіти та науки України, тетчеризм та діяльність Маргарет Тетчер вивчається у курсі всесвітньої історії 11 класу у межах теми «Держави Північної Америки та Західної Європи: формування постіндустріального суспільства» [16]. І хоча програма не виділяє розвиток Великобританії у II половині XX століття в окрему тему, проблематика тетчеризму займає одне з провідних місць у межах тематичного розділу поряд з рейганомікою та «німецьким економічним дивом».

Аналіз сучасних українських підручників з всесвітньої історії для 11 класу закладів загальної середньої освіти дає можливість виявити сильні та слабкі сторони методики викладання проблем політики тетчеризму у шкільному курсі історії. Більшість підручників структуровані за проблемно-тематичним принципом, що дає змогу більш раціонально структурувати фактичний матеріал та одночасно проводити порівняння, систематизацію та узагальнення для типових явищ. Лише один підручник побудований за класичним принципом та відводить для вивчення післявоєнного розвитку Великобританії окремий параграф – це підручник Т. Ладиченко для закладів освіти профільного рівня [18, с. 55 – 62], не можна вважати це недоліком, адже обидва принципи показали свою ефективність.

Відносно фактичного наповнення шкільних підручників – кожен з них відводить достатньо уваги особистості Маргарет Тетчер, в основному у формі біографічної довідки або історичного портрету, кожен підручник містить фото відомої прем'єрки та програму її політичних перетворень. У контексті пояснення теми необхідною умовою є розкриття понять «тетчеризм», «монетаризм», «неоконсерватизм», усі ці поняття присутні

у підручнику П. Полянського [24, с. 57], у всіх інших – одне або два з цих понять.

Центральне місце у всіх підручниках передбачувано займає комплекс соціально-економічних реформ Маргарет Тетчер, серед них найбільш стисло та вдало вони відображені у підручнику П. Полянського, який вміщує логічно-структурну схему позитивних та негативних наслідків тетчеризму [24, с. 58]. Але інші підручники теж ґрунтовно пояснюють програму та практичне втілення реформ Маргарет Тетчер, достатньо уваги приділяючи не лише їх економічній складовій, а й наслідкам у соціальній сфері.

Нажаль лише у підручнику Ладиченко Т. профільного рівня достатньо відображено процес приватизації у Великобританії [18, с. 58] як один з основних елементів успіху тетчеризму та більш широко охарактеризовано політику неоконсерватизму як ідейне поле післявоєнного періоду, на якому зародився та мав успіх тетчеризм. Крім того, взагалі не приділяється увага застосуванню політики «шокової терапії», яка стала однією із заporук успіху тетчеризму, але в той же час породила та поглибила соціальні протиріччя у Великобританії, не відображена проблема безробіття та майже нічого про страйковий рух, який був одним з головних факторів у політиці консерваторів.

Вдалим авторським прийомом є використання QR кодів з покликаннями на відеоматеріали, які поглиблюють або конкретизують наявну у підручнику інформацію. Наприклад відео про шахтарський страйк у Великобританії [24, с. 59] та відеоролик про Маргарет Тетчер та ставлення до її смерті у Великобританії [31, с. 41].

Вважаємо недостатнім використання історичних джерел у шкільних підручниках, присвячених особистості Маргарет Тетчер та тетчеризмові як одному з провідних економічних курсів післявоєнного світу. У підручниках Т. Ладиченко та П. Полянського є по одному джерелу, це фрагменти промов Маргарет Тетчер [19, с. 49; 24, с. 59], хоча

ця тема надзвичайно багата різними видами історичних джерел, які доречно було б використати з огляду на вікову категорію учнів. Зокрема, доцільно залучити фото, відео промов Тетчер, карикатури та плакати, періодику та багато іншого. З огляду на це та враховуючи рекомендації міністерської програми [16], рекомендуємо проведення практичного заняття або використання його елементів для більш глибокого пояснення тетчеризму та ілюстрацію проблемних питань у його втіленні. Зразок такого заняття вміщено у Додатку Б.

Таким чином, у сучасному шкільному курсі всесвітньої історії тетчеризм постає як політичний курс Маргарет Тетчер у Великобританії, який вивів країну із довгої та складної кризи. Але замало уваги приділяється негативним явищам у британському суспільстві цього періоду та недостатньо розкривається сила характеру та політичної волі однієї з найвідоміших лідерок післявоєнного світу.

ВИСНОВКИ

Соціально-економічна криза, у якій перебувала Великобританія на кінець 70-х років ХХ століття, була спричинена нераціональною системою організації та прийняття рішень у процесі виробництва. Принципові економічні рішення приймалися шляхом угоди трьох сторін – уряду, профспілок та виробників. Ця система не враховувала споживача, тому її не можна назвати продуктивною. Крім того, у країні постійно зростала інфляція та безробіття. Рішення потрібне було терміново та рішуче.

Після перемоги консерваторів на виборах Маргарет Тетчер розпочала втілювати свою програму перетворень, в основі якої лежали ідеї неоконсерватизму та монетаризму. Власне тетчеризм на сьогоднішній день кваліфікують як різновид неоконсерватизму, успішно застосований комплекс соціально-економічних реформ у Великобританії. Крім того, у межах тетчеризму також була застосована «шокова терапія», яка дала необхідний поштовх до швидкого економічного зростання.

Серед основних економічних заходів Маргарет Тетчер можна назвати зменшення регулюючої ролі держави у виробничих процесах, реформи у сфері оподаткування та приватизація. Податкова політика консерваторів була дуже неоднозначною, з одного боку зменшились прямі податки, і це позитивно позначилось на економічному зростанні, з іншого – були введені нові непрямі податки, які були не лише непопулярними у суспільстві, а й поглибили існуючі соціальні проблеми в умовах ще не завершеної кризи. Приватизація стала основним засобом наповнення бюджету. Але окрім цього, приватизація стала інструментом підвищення рівня якості товарів та послуг, конкурентоспроможності британського виробництва, пожвавлення економічних процесів та стабільних темпів зростання. Кошти від цих надходжень Маргарет Тетчер спрямувала на перспективні та стратегічні галузі економіки для

прискорення подальших процесів зростання та для технічного переоснащення виробництва. Перш за все консерватори намагалися стимулювати галузь машинобудування, енергетику, та ін.

Реформи консерваторів були науково обґрунтованими та справили позитивний вплив на економіку Великобританії у довгостроковій перспективі. Але у момент проведення вони спричинили загострення соціально-економічних проблем та породжували нові виклики. Головними серед них було безробіття та непорядкована деструктивна діяльність профспілок.

Боротьба з профспілками та страйками була такою собі візитівкою Маргарет Тетчер, у вирішенні цієї проблеми вона показала себе як справжнього безкомпромісного та рішучого політичного діяча. Одразу після перемоги на виборах вона розпочала перегляд профспілкового законодавства з метою чіткішої регламентації діяльності профспілок, в ідеалі максимально обмежити їх вплив та мінімізувати активність. Причиною такого ставлення були значні економічні збитки від масових страйків, а також бажання зменшити політичний вплив опонентів – лейбористів, які прагнули діяти через профспілкових лідерів у тому числі.

Піку ця боротьба досягла у 1984 році під час масштабного страйку шахтарів, у ході якого була паралізована більша частина галузі. Але Маргарет Тетчер не лише не пішла на поступки, а й проявила всю можливу політичну мудрість – заздалегідь підготувала резерви палива на критичних об'єктах, переорієнтувала де можливо на використання рідкого палива та тримала напоготові загони спецпризначенців. Тому, хоч страйк і був масовим та завдав значних збитків, кінцевої мети він так і не зміг досягти, фактично це означало остаточну перемогу уряду над профспілками.

Особливо складною залишалася ситуація у галузі соціального забезпечення, освіти та охорони здоров'я. Тетчеризм у цих сферах важко оцінити однозначно. Підхід до економічних процесів був такий самий –

приватизація, зменшення видатків з бюджету, децентралізація управління зі збереженням наглядових функцій держави. У результаті елементи вільної конкуренції у цих галузях підвищили якість послуг, але приватний сектор в кожній з них надавав їх за досить високими цінами, а державні заклади через брак фінансування опинилися у скрутному становищі та не могли забезпечити потреби суспільства, очікування планових операцій подекуди тривало два роки, а нестача кваліфікованих кадрів через низький рівень оплати праці відчувався і в освітній, і в медичній галузях.

У шкільному курсі історії тетчеризм та політична діяльність Маргарет Тетчер вивчається у курсі всесвітньої історії в 11 класі у контексті становлення постіндустріальних економік Західної Європи. Тетчеризм, рейганоміка та «німецьке економічне диво» розглядаються паралельно як одні з найуспішніших світових економічних практик перетворення в економіці. Але у той же час, дана проблематика недостатньо забезпечена історичними джерелами, тому доцільно проводити практичні заняття для ознайомлення з різними видами джерел періоду тетчеризму та постаті Маргарет Тетчер в історії Великобританії та світовій історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела

1. Тэтчер М. Автобиография. М.: АСТ, 2014. 1250 с.
2. Тэтчер М. Годы на Даунинг-стрит. М.: АСТ, 2001. 896 с.
3. Тэтчер М. Искусство управления государством: стратегия для меняющегося мира. М.: Альпина Паблишер, 2017. 503 с.
4. Тетчер Маргарет. Я вірю. *Консерватизм: Антологія*. К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. С. 422 – 430.
5. Тетчер Маргарет. Виміри консерватизму. *Консерватизм: Антологія*. К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. С. 27 – 42.
6. Тетчер Маргарет. Свобода та обмежене врядування. *Консерватизм: Антологія*. К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. С. 725 – 735.
7. Margaret Thatcher's last Prime Minister's Questions: 27 November 1990. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-lSIdJlSHQQ> (дата звернення: 10.02.2023)
8. Speech to the College of Europe («The Bruges Speech») M. Thatcher`s speech on 20 September 1988. URL: <https://www.margaretthatcher.org/document/107332> (дата звернення: 10.02.2023)
9. Speech at Kensington Town Hall («Britain Awake») (The Iron Lady) M. Thatcher`s speech on 19 January 1976. URL: <https://www.margaretthatcher.org/document/102939> (дата звернення: 10.02.2023)

Література

10. Брайлян Є. Про Маргарет Тетчер. Місце в історії. 2019. URL: <https://soundcloud.com/radionv/mstse-v-stor-gor-braylyan-pro-margaret-tetcher-160519> (дата звернення: 03.02.2023)

11. Васинская И. Внутренняя экономическая политика первого правительства М. Тэтчер (1979 – 1983 гг.). М., 2000. 24 с.
12. Головки С. Г. Консервативна політика реформування британського тред-юніонізму у 1980-1990 рр. К.: Знання, 1999. 25 с.
13. Гудолл Л., Пим Г. Як Маргарет Тетчер змінила економіку. Економічне дослідження. BBC Analysis and Research. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2013/04/130409_thatcher_economy_influence_yg (дата звернення: 07.02.2023).
14. Довбиш М. Економічна криза у Великобританії в епоху тетчеризму та шляхи її вирішення. *Політикус*. Вип. 3. 2018. С. 4 – 8.
15. Захарчук Д., Мартинюк О. Історико-правові аспекти політики тетчеризму. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Філософія, право*. Том 2. № 12 (2020). С. 172 – 175.
16. Історія України. Всесвітня історія. 6-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 22.02.2023)
17. Камінський М. І. Неоконсервативні реформи кабінету М. Тетчер (кін. 70-х-80-х рр. ХХ ст.). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Випуск № 10. С. 34–37.
18. Ладиченко Т. Всесвітня історія: (профільний рівень): підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2019. 224 с.
19. Ладиченко Т. Всесвітня історія: (рівень стандарту): підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2019. 160 с.
20. Монетаризм. URL: <https://esu.com.ua/article-69167> (дата звернення: 26.02.2023)
21. Неолібералізм. URL: <https://esu.com.ua/article-73607> (дата звернення: 26.02.2023)

22. Нечитайло В. В. Тетчеризм як винятковий феномен на тлі повоєнного політичного розвитку Британії. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2013. № 3. С. 111–119
23. Плешакова Н., Лялькін О. Фундаментальні засади «тетчеризму» як основи стійкого економічного зростання. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1766/1702> (дата звернення: 26.02.2023)
24. Полянський П. Всесвітня історія (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. К.: Грамота, 2019. 256 с.
25. Сбруєва А. А. Освітні реформи 80-х – 90-х рр. ХХ ст. : англійський досвід. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2003. Випуск № 10. С. 105–110.
26. Трубайчук А.Ф., Черевко О.С. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979 – 1990 рр. *Український історичний журнал*. 1999. № 2. С. 125 – 133.
27. Трубайчук А.Ф., Черевко О.С. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979 – 1990 рр. *Український історичний журнал*. 1999. № 3. С. 88 – 96.
28. Трубайчук А.Ф. Страйк англійських гірників (березень 1984 – березень 1985 рр.). *Український історичний журнал*. 1986. № 10. С. 100 – 108.
29. Удовенко О. Неоконсерватизм як актуальна проблема на прикладі Великої Британії за часів урядів Маргарет Тетчер. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86890/09-Udovenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.02.2023)
30. Черевко О. Маргарет Тетчер та її реформаторська діяльність на чолі консервативного уряду Великої Британії (1979 – 1990 рр.): дис. канд. іст. наук. К., 2001. 195 с.

31. Щупак І. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. К.: УОВЦ «Оріон», 2019. 256 с.
32. Яременко Н. В. Особливості урядової політики в галузі приватної освіти Англії (80-ті роки XX ст. –початок 90-х рр. XX ст.). *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2015. Т.2. №2. С.22-26
33. What is Thatcherism. BBC News. 2013. April 10. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-22079683> (дата звернення: 21.02.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

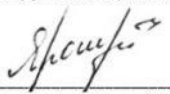
Я, Ярошенко Анна Андріївна учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символи університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

12.09.2019
(дата)

(підпис)

Анна Ярошенко
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Практичне заняття на тему:

«Тетчеризм та його наслідки для Великобританії»

Очікувані результати:

- ✓ Знати зміст понять «тетчеризм», «неолібералізм», «монетаризм», «шокова терапія», «приватизація»
- ✓ Вміти визначати причини та наслідки соціально-економічних реформ у Великобританії; висловлювати аргументоване судження про політичну діяльність Маргарет Тетчер

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань

Розгляньте хмару тегів та охарактеризуйте соціально-економічний розвиток Великобританії у 1979 – 1990 роках.

II. Мотивація навчальної діяльності

Чому, на вашу думку, Маргарет Тетчер стала однією з найвпливовіших політиків II половини XX століття?

III. Робота з історичними джерелами

1. Опрацюйте відомі висловлювання Маргарет Тетчер та дайте відповідь на питання – яким політиком була Маргарет Тетчер?

«Я люблю суперечку. Я люблю дебати. Я не очікую ні від кого, що він буде сидіти і погоджуватися зі мною – це не те, що треба робити».

«Я не політик консенсусу. Я – політик переконання».

«Я не переймаюся тим, скільки говорять мої міністри, допоки вони роблять те, що я кажу».

«Для тих з вас, хто чекає, затамувавши подих, улюбленої фрази медіа про розворот на 180 градусів, то я можу сказати лише одне: якщо ви хочете – ви і розвертайтеся. Леді не розвертається».

2. Прочитайте висловлювання про Маргарет Тетчер, якою людиною її бачили оточуючі?

«Вона мала очі Калігули, але уста Мерилін Монро». (Президент Франції Франсуа Мітеран)

«Вона завжди була привабливою жінкою. Вона не просто була привабливою як кінозірка, вона могла і поводитися як кінозірка, коли вважала, що це потрібно». (Сер Бернард Інгам, її прес-секретар з Даунінг-стріт)

«Ця жінка не тільки вперта, вона ще й наполеглива і небезпечно самовпевнена». (Відділ персоналу Імперського хімічного тресту, який відхилив спробу працевлаштування Маргарет Робертс у 1948 році).

3. Розгляньте фото. Яка подія на них зображена? Які були причини та наслідки цієї події?

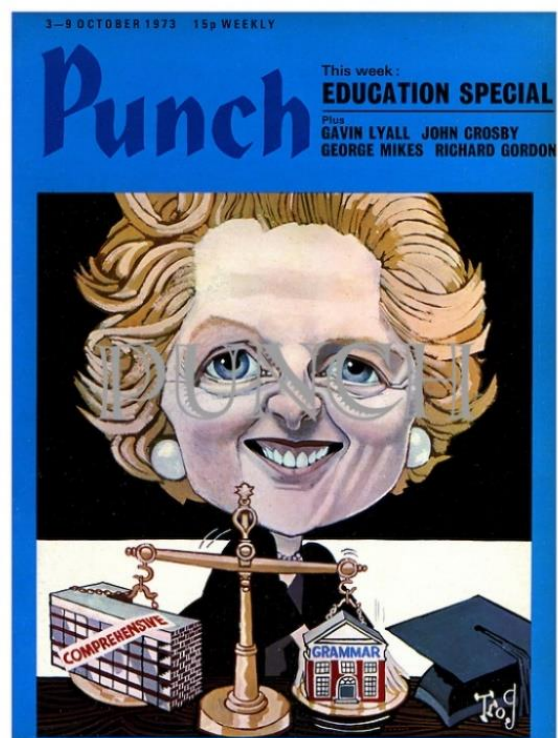

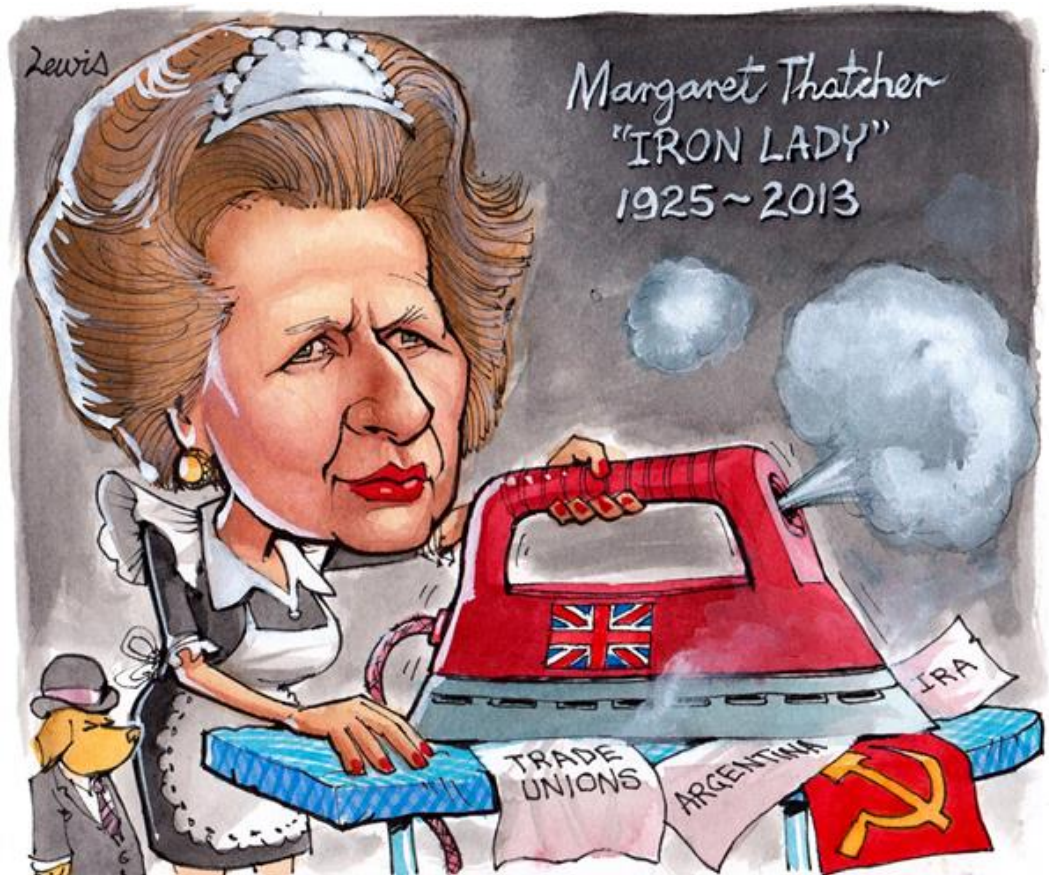
4. *Перегляньте відеозапис промови Маргарет Тетчер*
<https://www.margaretthatcher.org/document/111283>

Завдання до джерела:

На основі відео охарактеризуйте зовнішність та ораторські здібності Маргарет Тетчер. Як аудиторія реагує на її слова?

5. *Розгляньте карикатури. Які риси Маргарет Тетчер, на вашу думку, хотіли відобразити автори?*

IV. Підсумки та узагальнення

Які риси дозволили Маргарет Тетчер стати однією з найвпливовіших жінок у західній політиці II половини XX століття?

V. Домашнє завдання

Написати есе на тему: «Яким має бути сучасний політичний лідер?»